

Wrocław, 13.08.2024 r.

Justyna Jezierska
Katedra Teorii i Filozofii Prawa
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Streszczenie rozprawy doktorskiej pt. „Koncepcja pamięci Paula Ricoeura.
Hermeneutyka, prawo, pamięć”

Rozprawa podejmuje temat wzajemnej relacji trzech tytułowych obszarów: hermeneutyki, prawa i pamięci. Styk prawa, pamięci i interpretacji (ujmując całość przedmiotowo) albo filozofii prawa, *memory studies* i hermeneutyki (podchodząc do tematu od strony dyscyplin naukowych i nurtów filozoficznych) jest polem badawczym, po którym się poruszam, dysertacja stanowi zatem pracę o charakterze interdyscyplinarnym. Zbadanie wzajemnych relacji tych trzech obszarów jest moim pierwszym celem badawczym.

Filozofem, który podejmował pracę we wszystkich tych trzech obszarach, jest Paul Ricoeur. Ten francuski hermeneuta poruszał tematy z obszaru filozofii prawa (głównie zebrane w zbiorach „The Just” i „Reflections on the Just”), z drugiej pod koniec życia jako swoje opus magnum napisał „Pamięć, historia, zapomnienie”. W książce tej jako najważniejsze pojawiają się „tematy obywatelskie”, których wymiar filozoficzno-prawny staram się zrekonstruować. Rekonstrukcja koncepcji pamięci Paula Ricoeura w jej wymiarze filozoficzno-prawnym jest moim drugim celem badawczym.

Sformułowana zatem przeze mnie teza stanowi: istnieje potrzeba zbadania wzajemnych relacji omawianych trzech obszarów: hermeneutyki, prawa i pamięci, ponieważ pozwoli to poszerzyć i pogłębić ramy teoretyczne dla badań nad pamięcią i prawem. To poszerzenie dotyczyć będzie opisu i systematyzacji nurtów w badaniach nad pamięcią i prawem oraz będzie wskazaniem pewnych braków, jakie występują (według mnie) w tych badaniach. Pogłębienie natomiast będzie próbą przywrócenia hermeneutycznej perspektywy w *memory studies* – zarówno w ujęciu diachronicznym, jak i synchronicznym. W efekcie znajdziemy się w obrębie nowych, hermeneutycznych ram, gdzie możliwe jest osadzenie koncepcji pamięci Paula

Ricoeura, która może posłużyć do kolejnych interpretacji, nowego rozumienia i opisywania zjawisk z pogranicza prawa i pamięci.

Te dwa cele będą moimi głównymi zadaniami w niniejszej pracy. Pierwszy z nich – relacyjny – jest niejako „przygotowaniem gruntu” dla realizacji drugiego celu – rekonstrukcyjnego.

Rozdział pierwszy („Obszar badawczy”) ma dwie części: w pierwszej („Ramy pojęciowe”) zakreślam ramy badawcze, w obrębie których będę się poruszała, w odniesieniu do pojęć, które rodzą najwięcej wątpliwości, czyli hermeneutyki, *memory studies* i pamięci. Druga część („Triada: prawo, hermeneutyka i pamięć”) rozdziału pierwszego jest wstępnym pokazaniem wzajemnych relacji między wymienionymi trzema polami badawczymi.

Rozdział drugi („Pamięć i prawo. Nowy nurt czy usankcjonowana więź?”) jest omówieniem relacji prawa i pamięci. Z jednej strony pierwsze skojarzenie na linii pamięć – prawo dotyczy pamięci indywidualnej rozpatrywanej od strony procesu, z drugiej: pamięć zbiorowa jest niezwykle istotnym punktem odniesienia dla prawa. Jakie nurty zatem możemy dostrzec w tej relacji? Część badaczy zachęca do szerokiego badania tej relacji, nie tylko współczesnych jej nurtów, ale również w odniesieniu do historii prawa (np. prawo zwyczajowe a pamięć), w kontekście socjologiczno-prawnym (pytania o funkcję legitymizującą, kwestię obowiązków państwa prawa wobec kształtowania pamięci zbiorowej itd.). Współczesne jednak nurty w tej relacji, jakie wyróżniam, to: jurydyzacja pamięci, karnizacja pamięci, *transitional justice*, historyzacja pamięci czy najbardziej współczesny nurt: pamięć a rządy prawa.

Jak podkreśla Jerzy Stelmach, „historyczność rozumienia zostaje u H.-G. Gadamera podniesiona do rangi naczelnej zasady hermeneutycznej”¹. Pytanie, jakie w tym kontekście sobie stawiam, brzmi: czy myśl hermeneutyczna, wychodząca od koła hermeneutycznego, a idąca przez zagadnienia tradycji, świadomości historycznej, dystansu i przynależności, aż po dziejowości (rozumienia) i skończoności nie stanowiła podwalin pod myślenie o pamięci, pamięci zbiorowej, z którym mamy do czynienia dziś w obrębie *memory studies*? Rozważania, jakie podejmuję w rozdziale trzecim („Zapomniana droga. Znaczenie hermeneutyki dla badań nad pamięcią”) są próbą odpowiedzi na to pytanie.

Rozdział czwarty („Paul Ricoeur jako badacz pamięci”) jest pierwszym etapem rekonstrukcji koncepcji pamięci Paula Ricoeura, jej wstępną częścią. Staram się tu bowiem pokrótce pokazać te zagadnienia czy pojęcia, w oparciu o które filozof wcześniej pracował lub które sam wypracował. Nie jest to próba biografii intelektualnej, omawiam bowiem

¹ J. Stelmach, *Współczesna filozofia interpretacji prawniczej*, Kraków 1999, s. 58.

poszczególne zagadnienia (tj. czas i podmiot, działanie i obietnica, narracja i tożsamość narracyjna), których wyboru dokonałam już z perspektywy lektury przedmiotowej monografii o pamięci.

Na potrzeby rekonstrukcji, która znajduje się w rozdziale piątym („Wokół wybranych osi i pojęć «Pamięci, historii, zapomnienia»”), wybrałam te fragmenty, w których ogniskuje się problematyka „obywatelska”, filozoficzno-prawna lub które są istotne przy jej omówieniu. Są to: odróżnienie wyobraźni i pamięci, używanie i nadużywanie pamięci, obowiązek pamięci, rozróżnienie między rolą i obowiązkami sędziego i historyka, nakaz zapomnienia (amnestia) oraz idea sprawiedliwej dystrybucji pamięci jako autorska koncepcja Paula Ricoeura.

Pracę zamyka podsumowanie, w którym staram się pokazać, że koncepcja sprawiedliwej dystrybucji pamięci jako postulat etyczny skierowany może być do państwa i jego organów, organizacji i instytucji czy poszczególnych obywateli i jest kolejnym przykładem na to, że koncepcja pamięci Paula Ricoeura stanowi poszerzenie ram, w jakich prawo i pamięć mogą być badane.

